

Mannen

Annemarie Oster

Mannen

Over charmeurs, egotrippers, kroegtijgers, hoogvliegers
en gewoon leuke jongens

MEULENHOFF

ISBN 978-90-896-8361-8

ISBN 978-94-023-2687-1 (e-book)

NUR 320

Omslagontwerp: Pankra

Omslagfoto: Jantie Vis

Auteursfoto: Elmer van der Marel

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland

Enkele hoofdstukken uit dit boek verschenen eerder als column in *Sjans*.

© 2025 Annemarie Oster en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van Sebes & Bisseling
Literary Agency te Amsterdam.

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Voorwoord

Uit vrees na mijn dood niet interessant genoeg te worden bevonden voor een biografie, heb ik besloten er zelf een te schrijven. Want, hoewel we slechts stipjes in het heelal zijn, mensen vinden niemand interessanter dan zichzelf. Door omstandigheden die in de volgende hoofdstukken aan bod zullen komen, kwam ik, zowel in mijn jeugd als later, in zeer uiteenlopende milieus terecht. Met als gevolg dat bijna nog interessantere personages dan ikzelf mijn pad hebben gekruist, niet in de laatste plaats die van de mannelijke kunne.

Een echte autobiografie is dit boek niet, meer een reflectie op mijn levensloop, waarin die mannen een grote rol hebben gespeeld. Een té grote, want bij gebrek aan een geïnteresseerde vader was mijn kinderhand, zodra iemand (bij voorkeur een man) aandacht aan mij besteedde, te gauw gevuld. Tot op hoge leeftijd.

Om niet steeds op hetzelfde aambeeld te hameren, komen ook mannen met wie ik niets ‘heb gehad’ aan de beurt: leraren, collega’s, vrienden, kennissen, coryfeeën en verre en nabije familieleden.

Ik hoop dat vooral seksegenotes die net als ik op hun tenen hebben moeten lopen om hun vader te behagen, zich zullen herkennen in mijn mannenboek.

Jonge vader

De eerste man die in mijn leven verscheen was mijn vader, geboren over een kraamwieg in de Emmakliniek op Scheveningen. Mijn ouders waren acteurs en zaten destijds bij het Haagse Residentietoneel. Van deze eerste ontmoeting kan ik me natuurlijk niets herinneren, maar mijn moeder, Ank, wist later nog heel goed te vertellen hoe ‘stomvervelend’ mijn vader was. Tijdens zijn vluchtige kraambezoekjes ‘flirtte hij met de verpleegsters en besteedde hij nauwelijks aandacht aan jou’.

Dat zijzelf als kersverse moeder heerlijk tekortkwam, vertelde ze er niet bij. Ze beklagde zich zelden over mijn vader, stelde zijn gebrek aan betrokkenheid alleen maar vast. Zodra die dekselse Guus ter sprake kwam trok ze een ironisch mondje, alsof het over een ongezeglijke zoon ging die het nu eenmaal niet kon helpen dat hij zo stout was. Bovendien was de oorlogsbaby die per ongeluk in haar buik was terechtgekomen en die ze – zwierig als ze was – in een wip ter wereld had gebracht, op dat moment te belangrijk: ‘Ik was gewoonweg verliefd op je!’

De eerste drie jaar van mijn leven woonden we in Den Haag. Het was oorlog en niet zo’n beetje ook. In 1942, mijn geboortear, ging het pas goed loos met alle gruwelijkheden, maar daarvan had ik uiteraard geen weet.

Het heeft lang geduurd voor ik erachter kwam wat zich in mijn baby- en peuterjaren aan mensonterends heeft afgespeeld. Als opgroeiend kind kreeg ik van mijn moeder wel verhalen te horen over hongertochten, fietsen met houten banden, bombar-

dementen en ook hoe mijn vader verkleed als vrouw met een doekje om zijn kop de Arbeitseinsatz te slim af was. Ook schijnt hij zich, de tengere gestalte plat op de grond, onder een lift te hebben verstopt. Maar dat waren achteraf gezien bijna luxe-problemen vergeleken met wat vele anderen in die tijd moesten doorstaan. En met, in mindere mate, nog weer anderen, die in het verzet zaten of onderduikers herbergden.

Mijn ouders deden niet aan onderduikers of verzet. Ze hadden wel iets anders aan hun hoofd: iedere avond op het toneel staan. Er moest brood op de plank komen. Ik was dan ook een beschamend weldoorvoede kleuter. Later heb ik er in linkse kringen nogal eens last van gehad dat mijn moeder zich tijdens de oorlogsjaren voor het culturele karretje van de Duitsers had laten spannen. Zo had ze zich al vrij snel aangemeld bij de Kultuurkamer, een instituut dat door de bezetter in het leven was geroepen om kunstenaars van diverse pluimage in het gareel te houden, onder wie acteurs. Sommige leden van deze beroepsgroep schreven zich niet in en bleven ondergronds hun kunsten vertonen.

Maar mijn moeder was vanaf haar prilste jeugd door haar moeder en oma, die destijds bij mijn grootouders inwoonde, tot actrice klaargestoomd. Zodra ze het acteertalent in haar ontwaarden, zette het dweepzieke tweetal haar op een geïmproviseerd toneeltje tussen de schuifdeuren. Vervolgens mocht ze op haar zeventiende naar de toneelschool, waarvan ze cum laude afscheid nam. Vanaf dat moment was ze niet meer van de planken te slaan.

Hoe mijn vader zich aan die Kultuurkamer had weten te onttrekken of bewijzen van een scheve schaats had weten te verdonkeremanen, geen idee. In tegenstelling tot mijn moeder, die na de oorlog drie maanden werd geschorst, ging hij meteen weer aan de slag. Terwijl zij door moediger collega's met de nek werd aangekeken (maar na die drie maanden wilden de meesten gek genoeg maar al te graag weer met haar spelen), werd hem niets verweten en liep hij onbekommerd fluitend over het Leidseplein. Dekselse Guus...

Ik heb een paar keer geprobeerd om hem erover aan te spreken, maar ik kwam van een kouwe kermis thuis. Een echt antwoord wist hij altijd te ontwijken. Nooit heb ik uitsluitsel gekregen over de rol die hij in de oorlog had gespeeld. Steeds leidde hij de aandacht af door op sussende toon over mijn moeder te beginnen: ‘Ze had nu eenmaal geen idee van wat er speelde in “het gewone leven”. Ach,’ voegde hij er dan aan toe, ‘je moeder was erg ambitieus...’ En snel citeerde hij met de juiste, sprekend gelijkende intonatie een gerenommeerde theaterman uit die tijd, Cor van der Lugt. Naar aanleiding van een door mijn moeder zelf in elkaar geflanst soloprogramma had deze acteur/regisseur plagerig opgemerkt: ‘Weer een maniertje om uw successen te vergroten!’

Over zijn huwelijksjaren met mijn moeder gaf mijn vader al even weinig prijs. Maar ik had al vroeg in de gaten dat hij vooral bewondering koesterde voor haar krachtige toneeltalent. Haar rol van vrouw en echtgenote daarentegen was na een paar jaar uitgespeeld. Wilde ik iets wezenlijks over hun gezamenlijke leven weten, dan kwam hij steevast met een anekdote op de prop-pen, zodat ik niet echt door kon vragen zonder mezelf een humorloze zeurkous te vinden. Onze gesprekken gingen zelden of nooit over dingen die ertoe deden.

Schoonzoon

Hoewel mijn vader zich al snel had ontpopt tot buitengaatsse flie-refluiter, bleven mijn ouders nog een tijdje bij elkaar. Ze waren in het rampjaar 1942, toen ik eraan bleek te komen, getrouwd en na de oorlog, ik weet niet precies in welk jaar, gescheiden. Maar al eerder was de klad in hun huwelijk gekomen. Als ik terugdenk aan die tijd, maar het kan ook zijn dat ik hineininterpretier, was er eerder sprake van camaraderie, en een broer-zusterverhouding. Van ruzies kan ik me niets herinneren. Mijn moeder vond het wel best zo. Ze had zo veel succes als actrice dat zij zijn escapades tolereerde. ‘Ach, laat dat ventje maar.’ Daarbij slaakte ze een ironische zucht en sloeg haar ogen ten hemel.

De term ‘ventje’ kwam van mijn grootmoeder van moederszijde, die de tot in de puntjes verzorgde schuinsmarcheerder bij lange na niet goed genoeg vond voor haar dochter. Logerend in Amsterdam had ze hem zowaar een keer – de deur van de slaapkamer stond open – ‘nog!’ in bed betrapt terwijl haar dochter natuurlijk allang op was. Voor zijn ‘Ach, Ank, geef me even een glaasje water’ had ze geen goed woord over: ‘Dat véntje vraagt mijn dochter zomaar om een glas wáter!!’

Als mijn moeder me in later jaren deze scène voorspeelde was de gelijkenis met mijn grootmoeder verbluffend. De meeste acteurs kunnen goed imiteren, maar de humorloze, gedragen toon die mijn moeder aansloeg als ze haar eigen moeder nadeed was van een hogere orde.

Oma, die in Drenthe woonde, kwam af en toe op de Leidse-

kade logeren, vooral als haar dochter weer eens een première had. Zodra de forsgebouwde vrouw met haar ingetrokken kin, heerszuchtige oogopslag en een stortvloed aan clichés binnen kwam schrijden om een week lang meer aanwezig te zijn dan mijn vader lief was, wist hij niet hoe snel hij de benen moest nemen.

Zijn schoonmoeder adoreerde haar dochter-de-actrice, dit in tegenstelling tot haar diepe minachting voor ‘dat ventje’. Mijn moeder op haar beurt, heen en weer geslingerd tussen toneel-spijtersspotzucht en dochterlijke loyaliteit, maakte in zo’n week menig moeilijk moment door, maar werd steeds weer gered door dat Malle Mooie Vak. Overdag moest ze naar ‘riptisie’ voor een nieuw stuk, ’s avonds spelen, vaak nog ‘in de provincie’ ook, dus vroeg weg met de toneelbus en laat thuis als oma al sliep. Kortom, last had ze nauwelijks van de moeizame interactie tussen haar moeder en echtgenoot. Mijn vader zelf evenmin, want in zijn functie van directeur van een toneelgezelschap en daarnaast van acteur, was ook hij zelden thuis. Weliswaar speelde hij minder vaak dan mijn moeder, maar er waren, zoals ik al prijsgaf, nog genoeg andere spelletjes.

Op een ochtend na het ontbijt was mijn moeder in haar on-eindige voortvarendheid alweer naar de repetitie in de schouw-burg. Mijn vader waande de kust veilig, hij ging ervan uit dat zijn schoonmoeder zich op haar logeerkamer had teruggetrokken. Zoals iedere ochtend deed hij, met zijn camel jas aan, hoed op en sjaal om, zijn uiterste best zo geruisloos mogelijk de trap af te sluipen, langs de wc. Maar wat klonk daar onverhoopt? Die gevreesde, vérdragende stem, vanuit de wc: ‘Bén je daar, jóngen?’

‘Ja, moederrr...’ In gedachten hoor ik zijn lafhartige intona-tie. Vanuit de wc klonk geschater. Mijn moeder was nog even thuisgebleven om mijn vader aan het schrikken en het lachen te maken.

Dit verhaal heeft mijn vader me pas verteld toen ik een jaar of elf was. Op die leeftijd wist ik al dat je niet meetelde als je

geen gevoel voor humor had en was ik gewend aan toneelspe-
lersgrapjes ten koste van anderen, zelfs van familieleden. Maar
als jonger kind zou ik het helemaal niet leuk hebben gevonden
als oma belachelijk werd gemaakt. Dan had ik de imitaties van
mijn ouders ongepast gevonden: zielig voor oma! Ik was dol op
haar en op haar gemeenplaatsen. Huis-tuin-en-keukenteksten
waren geruststellender dan grotemensengrapjes van spotzieke
acteurs.

Als ik bij mijn grootouders in Drenthe logeerde en met
buurtkinderen op de hei had gespeeld, mopperde mijn groot-
moeder goedmoedig: 'Ládingen zand neemt dat kind mee naar
binnen!' Pakte ik onverhoopt een mes, dan was het: 'Snij je niet
in je rug.' Zat ik zwijgend te smullen van haar stampot: 'Als de
katjes muizen, mauwen ze niet.' En als ik me had bezeerd, waste
ze me in het bad – met uitgeslagen gele rand – om de wondjes
heen. Oma maakte nooit grapjes die ik niet begreep.

Verleider

Al in Den Haag had de ene oppas de andere afgelost. Zo was er een jong ding dat op een middag een briefje op het aanrecht had laten liggen: 'Mevrou, ik ben maar weggegaan. Dat leek me beter voor ons bijden.' Ze zag er nogal appetijtelijk uit, ontdekte ik later op een foto in mijn moeders babyboek. Destijds was ik daar kennelijk, bij die oppas op schoot, niet ongevoelig voor, want mijn kinderhand had zich een trefzekere weg gebaand in het meisjesdecolleté. Ik vrees dat ook de ogen van vaderlief naar dit gebied toe waren gezogen en dat hij in haar abrupte exit een iets te grote rol had gespeeld. Ik weet het wel zeker. Het kost me geen enkele moeite me voor te stellen hoe hij 's avonds, als ik sliep, mijn moeder nog op het toneel stond en hijzelf niet hoefde te spelen, zo'n meisje met zoete woordjes en een glas wijn trachtte te verleiden.

Ach, misschien had hij haar alleen maar in haar hals proberen te zoenen. Maar ook in die tijd gaf dergelijk gedrag geen pas, al was dat op het toneel, met name in Franse komedies, schering en inslag. Ik denk dat mijn moeder de aanleiding voor het afscheidsbriefje onmiddellijk doorgrondde. Maar de ontrouw van mijn vader kon haar waarschijnlijk allang niet meer schelen. Ze had genoeg van hem en zijn niet-aflatende versierdrift. Zodra ze in haar kleedkamer zichzelf in de door lampjes omkranste spiegel zag en de schmink op haar gezicht smeerde, haalde ze opgelucht adem. En eenmaal op het toneel had ze nergens meer last van. Natuurlijk was ze kwaad, maar ze was vooral onthutst

omdat het meisje er de brui aan had gegeven en ze nu ‘god-samme’ zonder oppas zat. Denk maar niet dat mijn vader, als hij niet moest spelen, zelf bleef babysitten. Nu moest ze weer aan de slag: advertenties zetten, rondvragen bij andere actrices, briefjes op winkelruiten plakken: ‘Baby-oppas gezocht’.

Op den duur was er niemand meer te vinden om zich over mij te ontfermen. De oppassen waren op. Tot Tity zich aandien-de, voor mij tante Tity, mijn moeders voormalige dienstmeisje. Zij was ingetrokken bij het gezin van haar jeugdvriendin, die voor mij tante Gien en oom Piet zouden worden.

Destijds woonde de familie in Eindhoven, waar de heer des huizes bij Philips werkte. Tante Gien was ziekelijk; daarom had tante Tity zich over het gezin ontfermd. Dankzij haar kwam ik bij mijn pleegfamilie terecht. Weliswaar had het echtpaar twee bewerkelijke zoontjes, maar doordat Tity de zorg voor het huishouden op zich had genomen kon ik er nog wel bij. Zodra er vervoer voorhanden was, werd ik als dat zo uitkwam niet alleen geregeld bij mijn grootouders in Drenthe ondergebracht, maar ook steeds vaker in Eindhoven. Zo had tante Tity twee vliegen in één klap: het gezin van haar bedlegerige vriendin en dat Amsterdamse toneelspelersdochtertje. Was dat even een goede oplossing! Nu konden mijn ouders zich onbelemmerd wijden aan dat Malle Mooie Vak.

Luchtmacht

Zuid-Nederland was al bevrijd en vaag herinner ik me hoe ik aan het eind van de oorlog in een wel heel interessant vervoermiddel terechtkwam: een militair vliegtuig. Nog voel ik hoe ik door sterke mannenhanden de cabine in werd getild. Vanwaar dit privilege? Mijn handige vader zal er wel weer achter hebben gezeten. Als kind vind je de raarste dingen gewoon. En blijkbaar vond ik ook later dit tripje door de lucht een vanzelfsprekend voorrecht, want wanneer me werd gevraagd: ‘Maar hoe kwamen die toneelspelers in godsnaam in contact met de luchtmacht?’ bleef ik het antwoord schuldig. En nu kan ik het niemand meer vragen.

Wel herinner ik me hoe ik me voelde tussen die geüniformeerde grappenmakers in de benauwde passagiersruimte: als het koninginnetje van het bal. Ze wisten natuurlijk dat ik de dochter van de beroemdste acteurs ter wereld was! In mijn nieuwe jas en op lakschoentjes maakte ik deel uit van de elite, dat was overduidelijk. En straks zou mijn leven ook weer vleugels krijgen, want het doel van deze overtocht was al even leuk: Eindhoven! Daar zou ik worden opgewacht door mijn vertrouwde andere familieleden. Weliswaar waren die niet van het duizelingwekkende niveau van het Amsterdamse koningspaar, maar er stond van alles tegenover: spelletjes doen, stampot en griesmeel met bessensap. Kortom, gezelligheid.

Al had ik ’s avonds in bed een beetje heimwee, ik probeerde zo min mogelijk aan mijn moeder te denken. Weliswaar over-

dekte ik voor het slapengaan haar ingelijste foto naast mijn bed met kusjes, maar het was een haast plichtmatig ritueel. Alsof ik het deed om haar een plezier te doen. Ze moest me toch wel erg missen... Het glas van de foto voelde koud aan en ook mijn moeders gezicht straalde weinig warmte uit. Maar daar kon ze niets aan doen, want het was een foto van een rol in een toneelstuk: Gretchen uit *Faust*. Dikke vlechten omlijstten haar in edele vlakken verdeelde gezicht.

Als ik die zwart-witfoto nu bekijk, zie ik hoe koel ze erop uitzag. Misschien dat, naast het ongetwijfeld deerlijke gemis, *Verfremdung* me al jong parten heeft gespeeld. Noodgedwongen. Miste ik mijn vader ook? Ik geloof dat ik te veel tegen hem opkeek om aan hem te durven denken. Tja, en nu was ik weer bij die andere ouders. Leuk. Het was maar het beste om alles leuk te vinden. Dan kon niemand je iets maken. En zo kreeg je ook geen hekel aan jezelf, al was dat soms wel een beetje moeilijk. Iedere dag begon ik met een schone lei.

Aan de wand van mijn kamertje hing een ingelijste spreuk in sierlijke, ouderwetse letters:

‘Als je ’s morgens vroeg al gromt,

Ontevreden kijkt en bromt.’

(de hieropvolgende regel ben ik vergeten, maar hij eindigde op -eed)

‘Nooit iets voor een ander deed?

Is je dag heel slecht besteed!’

Heit

Oom Piet en tante Gien kwamen oorspronkelijk uit Friesland en werden door hun zoontjes Heit en Mem genoemd. En soms ook, als ik me erg thuis voelde, door mij. Wanneer mijn ouders het toneel op moesten en ik bij de familie werd ondergebracht, was ik niet de enige logé, zoals veel later tot me doordrong. Nog zie ik ze zitten, ineengedoken bij de potkachel: Heit, Mem en hun beste vrienden, tante Ro en oom Ron. Waande het gezelschap zich onbespied, dan keek iedereen somber, maar zodra mijn pleegbroertjes en ik in de buurt waren, werden er gauw grappen gemaakt, vooral door oom Ron. ‘Ronnie, de moppen-tapper,’ noemden mijn pleegouders hem. De hele familie kwam niet meer bij als oom Ron bezig was. Ook ik lachte mee, al begreep ik niet alles.

Beter herinner ik me de doorgaans neergetrokken mondhoeken van mijn pleegouders’ vrienden. Die twee kleumende mensen waren niet gewoon op bezoek, dat zag ik heus wel. Vaak hadden ze pyjama’s aan met een trui eroverheen en een deken over hun benen. Ik heb ze nooit de buitendeur zien binnenkomen noch uitgaan; kennelijk woonden ze ergens in huis. Maar waar? Niet op de verdieping waar de familie sliep: mijn pleegouders, de jongens en ik.

Ook herinner ik me – vlak na de oorlog – het vijfjarige dochtertje van tante Ro en oom Ron; Judith heette ze. Ze had, vertelde ze me, ‘bij andere mensen dan mam en pap’ gelogeed, maar de burens ‘hadden geklikt’ en toen was ze weggestuurd naar ‘een

heel naar kamp'. Maar gelukkig was ze weer teruggekomen. Ik weet nog dat ik dit nieuwe, iets oudere speelkameraadje complimenteerde met haar mooie zwarte krullen. 'Ja, eerst was ik helemaal kaal.'

Achteraf ben ik er trots op dat ik bij mensen heb gewoond die de grootmoedigheid opbrachten om onderduikers in huis te nemen. Sterker nog, naarmate ik ouder word stijgen mijn pleegouders steeds meer in mijn achting. Ik vind het jammer, ja, laakbaar, dat ik zo gemakkelijk van het ene leven in het andere ben gestapt (*the story of my life*), dat ik die hartelijke, genereuze mensen niet vaker heb opgezocht en ook dat ik tante Ro en oom Ron nooit meer heb gezien. En waar zou Judith nu zijn? Ik heb mijn pleegouders er nooit naar gevraagd, omdat ik pas veel later, toen ik meer over de Jodenvervolging te weten was gekomen, begreep waarom tante Ro en oom Ron in de oorlog bij het gezin 'logeerden'.

Door mijn ouders ben ik nauwelijks opgevoed. Die hadden het alleen maar over toneel. Gespreksonderwerpen als de Tweede Wereldoorlog waren kennelijk niet zo leuk. Toen ik mijn Joodse vriend, later eerste echtgenoot Bram de Swaan op mijn zeventiende leerde kennen, spijkerde hij mijn kennis over de oorlog bij, vertelde erover en liet me er veel over lezen.

Van al die afschuwelijke informatie heb ik, mede vanwege de houding van mijn ouders, nogal wat last gehad. Toen ik me deze zin een keer liet ontvallen in het bijzijn van mijn beste vriendin Jutka, vroeg ze, niet eens op snijdende toon maar met een plagerig gezicht: 'Weet je wie er vooral erg veel "last" van hadden? De mensen in de concentratiekampen!'

Zelf had Jutka op zes onderduikadressen gezeten. Ik schaamde me dood.

Oudoom

‘Bij de Aa zie je ze vliegen’ luidde de jolige kop boven een artikel in een of andere krant. Het betrof Dennenoord, een instituut voor ‘Krankzinnigen en Zenuwlijders’, gelegen aan het Drentse riviertje de Aa. Het sanatorium bestond uit meerdere gebouwen waarvoor in 1895 een dennenbos van negentig hectare was gekapt. Deze toevluchtsoorden bevonden zich in Zuidlaren, een van de groenste dorpen van Drenthe met een Brink, zo ‘van alle tijden’ dat ik iedere keer als ik erlangs rijd word teruggeworpen in mijn vroegste jeugd. Als ik even kan, ga ik terug naar de provincie van mijn grootouders.

Vlak na de Tweede Wereldoorlog maakten opa en oma Van der Moer een fietstocht door Drenthe en raakten in vervoering van het weidse landschap. Opa was kapitein op de koopvaardij geweest en na zijn pensioen kocht hij voor ‘een habbekrats’, zoals mijn moeder altijd op trotse toon vertelde, vijftig hectare heidegrond. Helaas heeft hij de hele boel later ook weer voor een schijntje verkocht, ditmaal tot ergernis van mijn moeder, die zichzelf al als erfgename in een mooie zomerjurk op het bordes van Huize de Moere zag staan.

Op bijgaande foto zit ze met een deel van haar familie in de salon van het ouderlijk huis, weliswaar in een zomerjurk maar dan een uit de jaren dertig: een landerig, verleidelijk, zeventienjarig meisje. Het is een warme dag. Op de leunstoel naast haar waar ze – was dat nu wel nodig, Ank? – een lome arm omheen heeft geslagen, zetelt een voortvarend manspersoon. Hij heet

Gellius en logeert op dat moment bij zijn zwager en zuster, mijn grootmoeder van moederskant. Op een ander kiekje prijkt hij in smetteloos tropenpak. Met zelfvoldane snor en dito oogopslag. Het is duidelijk te zien dat hij goede sier heeft gemaakt in de Gordel van Smaragd. Vandaar die uitgestrekte tijger op oma's parket en overal in huis wajangpoppen die wiegelen als het tocht.

Oma en opa op hun stoelen met antimakassars – dat waren kanten kleedjes om de stoelbekledingen tegen vette mensenhoofden te beschermen – trekken gepast ernstige fotogeichten, maar oom Feico (rechts) lacht zoals hij altijd lachte. Zijn vader (oom Gellius) keurt de arme jongen zoals gewoonlijk geen blik waardig. Bovendien wordt hij te veel afgeleid. Want dat hij een aantrekkelijk nichtje blijkt te hebben, is de oud-Indiëganger niet ontgaan.

Mijn moeder heeft me jaren later bekend dat bij die logeerpartij zijn kamer naast de hare lag. Met alle gevolgen van dien. Bij de herinnering verscheen er een dromerige uitdrukking op haar gezicht. Haar eerste avontuur, zoals ze me schoorvoetend vertelde. Van MeToo had destijds nog niemand gehoord, maar dat sommige verbintenissen geen pas geven gold ook toen. Een

oudere man, nog familie ook, die zich vergrijpt aan een jong meisje! Gelukkig hadden mijn grootouders er nooit iets van gemerkt.

Toen zij me haar avontuur opbiechtte, was ik in de twintig en gek genoeg absoluut niet gechoqueerd. Ik had er juist alle begrip voor, vond het grappig dat dezelfde vrouw die altijd een vies gezicht trok bij bedscènes in de bioscoop ('Hè, die vervelende seks ook altijd!') een stoute meid was geweest. Ik vrees dat het mij op die leeftijd, als een macho-oom zich had aangediend, ook was 'overkomen'. Maar bij nader inzien deugde er natuurlijk niets aan deze hele onenightstand. Ik denk hierbij aan de volgende dag en zie het voor me: mijn zeventienjarige moeder aan het ontbijt, haar gelaatsuitdrukking nog een en al bedwongen opwinding, 'Ik heb het gedaan en niemand weet ervan!', en ook de rest van de dag vervuld van dat verwarrende, maar ook triomfantelijke gevoel dat meisjes na een ontmaagding parten speelt. Maar iedere keer dat oom Gellius haar pad kruiste, gaf de snoodaard natuurlijk geen krimp en deed hij alsof er niets was gebeurd. Ach, wat stelde zo'n neukpartijtje ook helemaal voor? In Indië was dat de gewoonste zaak van de wereld geweest. Denk maar niet dat oomlief een poot had uitgestoken om het zijn nichtje naar de zin te maken.

Potloodventer

De jarenveertigvilla die mijn grootvader op al die hectaren grond had laten bouwen, werd op oma's instigatie – opa was er te bescheiden voor – ‘De Moere’ gedoopt. Binnen korte tijd strekte zich een ware haciënda over die grote stille heide uit, met een moes- en siertuin, een vijver, aspergebedden, een boomgaard, kippenren en vossenfarm. Je kon het zo gek niet bedenken. Het dichtstbijzijnde dorp heet Grolloo, later bekend van een popgroep, en van die snorremans van een popi mannenpraatgroep over voetbal op de televisie.

Grolloo ligt vlak bij Rolde. ‘Drenthe is onze móóiste provincie!’ riep mijn grootmoeder steevast uit. Met galmende o's en een verheven gelaatsuitdrukking. ‘Als ik een hartstochtelijke, heerszuchtige, humorloze vrouw op het toneel moet neerzetten,’ vertelde mijn moeder ooit, ‘denk ik aan háár.’

Meerdere malen per jaar bracht ze me naar haar ouders. Bij het station in Assen stond oma klaar met haar koetsje, getrokken door een paard dat ze zelf mende, kin op de borst, gestrekte armen. Dankzij haar védragende stem ging geen van haar gemeenplaatsen verloren in de wind. Over het paardje dat, voortdravend, kinderhoofdjes en andere oneffenheden trotseerde: ‘Hij ruikt de stal al!’ Duurde de tocht langer dan haar lief was: ‘Opa zal wel denken, waar blijven ze?’ Nee, oma was voor geen kleintje vervaard. Voor geen kleintjes. Want broer Gellius had na zijn terugkeer uit de Gordel van Smaragd twee kinderen uit een verbintenis met een Indische werkneemster meegebracht. Zonder

aarzelen nam oma haar Indische neefjes op in huis. Jarenlang, onbaatzuchtig. De oudste heette Boy en bleek al spoedig niet te deugen. Zijn jongere broertje Feico was beduidend liever. Boy beet de hand die hem aaide en zocht, eenmaal in de puberteit, zijn heil in lucratievere contreien. In Den Haag schijnt hij, na zich te hebben bekwaamd in loverboypraktijken, in dat wereldje te zijn opgeklommen.

Feico bleef. Feico bleef tot op hoge leeftijd, zij het met intervallen. Nog zie ik hem in de tuin zitten met een grijs op zijn geelbruine gezicht. Een grotere discrepantie dan tussen die onbeweeglijke indo en het Drentse landschap was nauwelijks denkbaar. Zijn stoere gestalte (die had hij van zijn vader Gellius) was, ongeacht het jaargetijde, gehuld in een afgedragen, iets te krap 'kostuum', afkomstig van mijn vader.

Ik vond oom Feico lief. Hij lachte altijd naar me, maar sprak geen woord. Later hoorde ik dat hij ‘potloodventer’ was – de term ‘exhibitionist’ hoorde je toen nog niet – en dat hij verder ook niet helemaal spoorde. Wanneer hij op latere leeftijd bij mijn grootouders in Grolloo logeerde, was hij ‘met verlof’. Na een paar dagen bracht oma hem per koetsje weer terug naar Zuidlaren. Naar Dennenoord, maar daar werd niet over gesproken.

Oom Feico heeft me zijn potlood nooit laten zien. Daar viel je een achternichtje niet mee lastig.

Zeeroob

In tegenstelling tot zijn vrouw, die haar belevingswereld én goedstoestand liefst van de daken schreeuwde, sprak opa nauwelijks een woord. ‘Zit ik hier weer met die zwijgzame generaal,’ riep ze vaak vertwijfeld uit. Wel werd deze verzuchting door een vergoelijkend glimlachje begeleid, want ze was dol op haar man. Waar dat ‘generaal’ vandaan kwam, wist niemand. Zoals ik al meldde was mijn grootvader kapitein op de koopvaardij geweest.

‘Ze hadden een voorbéeeldig huwelijk,’ zei mijn moeder meer dan eens op plechtige toon. ‘Mijn ouders besteedden nauwelijks aandacht aan ons kinderen.’ Hiermee doelde ze, behalve op zichzelf, op haar acht jaar jongere broer Bram (die het later tot viceadmiraal zou schoppen).

Ook ik zag dat mijn grootouders lief tegen elkaar waren. Er viel nooit een onvertogen woord. En ze noemden elkaar ‘man’ en ‘vrouw’. Geen ‘schat’ en ‘lieverdje’ zoals mijn ouders. Maar dat had uiteindelijk ook weinig te betekenen; in de toneelwereld noemde iedereen elkaar zo.

Op zijn vaste plaats aan de keukentafel luisterde opa ieder uur naar het nieuws op de radio, althans, zo herinner ik het me, en ook dat hij daarbij een pijpje stopte. Hij was hardhorend en de stem van de nieuwslezer schalde zo hard door het huis dat de wajangpoppen ervan sidderden. Na het nieuws zette opa de radio met een beslist gebaar weer uit. Vervolgens ging hij onduidelijke dingen doen, althans voor mij. Meestal doorkruiste hij de tuin – nou ja, de eerdergenoemde vijftig hectare. Als